

2.- A ESTIL DE BON AGRICULTOR

AHEM. Notaris: Francesc Albesa, Manuel Martí i Joan Sentalineu.

Resum: En els segles XVI i XVII els masovers i agricultors constituïen un pilar bàsic de la societat morellana. Com a mostra del dia a dia en la vida de la gent del camp tenim part dels contractes d'arrendament dels masos, la presa de possessió d'un d'ells i l'inventari d'un altre.

OBLIGACIONS EN ARRENDAMENTS

Arrendament d'un mas en la partida de la serra dels Calduns que confronta ab terres de la torre de Jaume Monserrat, del Oronal, i la torre de Vives, terres de Miquel Piquer, ciutadà, ab lo riu de Caldes i terres de Bartholomeu Sentelles, terres del mas del pubill de Miquel Pitarch i ab terres del mas dit de Curita (Zurita) ara de Juan de la Figuera ab pacte i condició que hajau de donar i pagar tots los anys al dit Joan Noguer, ciutadà o als seus, onze cafissos de forment bo, bell i rebedó, mesura del Regne de València ab dret de lluisme i fadiga i tot altre ple dret emfitèutic segons furs del Regne de Valencia censals, rendals, anuals i perpetuats tots los anys pagadors començant la primer paga en lo dia de Nostra Senyora d'agost del any primer vinent de 1685 ab pacte i condició que dit Adell (*arrendatari*) i los seus tinguen obligació de posar i aportar los dits onze cafissos dins la present vila de Morella en la casa del dit Noguer o dels seus. Que tinga obligació i carrech de pagar tots los anys les peites de dit mas,... que dit Adell ni los seus puguen elegir ni proclamar altre senyor directe sino al dit Joan Noguer o als seus. Ab pacte i condició que dit Noguer hage de fer una tanyada en dit mas ab obligació de posari tot lo pertret seaura de menester per a dita tanyada. Ab pacte i condició de mantenir los casalicis i, la tanyada conforme lo hi dona dit Noguer i de la mateixa manera haja de cultivar les terres de dit mas com es costum de bon agricultor... (*Francesc Albesa, 1684*)

Agustí Jovaní arrenda a Miquel Gasulla el mas de Gisbert, en la partida dita de Moixaquer que confronta ab mas de Josep Mestre, agricultor, i mas de Jacinto Moreno, ciutadà. Ab pactes: Que haja de llaurar i cultivar les terres del mas a estil de bon agricultor, que no puga tallar llenya si no es descimalar carrasques conforme i bon costum en la present vila de Morella, que no puga traure fem, palla ni pallussos de les terres de dit mas, que tinga la obligació de dur cada any a la

present vila de Morella tres cafissos de forment..., que haja de tornar tots los portells se faran en les parets... (F. Albesa, 1671)

“ Casimiro Segura, ciutadà arrenda a Simó Ortí de Castellfort un mas dit la torre de Na Giroveta confronta ab terres de la torre de Segura i ab comú dit de Na Monreala ab rambla dita de la Grellola i mas de la Grellola, ara de Josep López de Vidal, not., i mas de Simó Joan, agricultor. ... Ab pacte i condició que lo dit Ortí tinga obligació de habitar en los casalicis de dit mas contínuament,... ab pacte que haja de llaurar les terres de dit mas ans i estil de bon llaurador i que no puga traure ni tallar llenya sinó es per a sal, oli i lliurar les relles. També ab pacte i condició que en los sis anys de dit arrendament dit Ortí o los seus tinguen obligació de portar-li dit arrendament de dotze cafissos de forment posat en lo graner de la torre dita de Segura”

(F. Albesa, 1667)

Damià Brusca i Despuig, militar, senyor del lloc d'Ortells, arrenda a Antoni Ferrer, mestre moliner, una heretat en Morella, partida dita de la Adoberia, ... que haja de sembrar una part de l'heretat vuan y i l'altra part de l'heretat lo altre. Que hajau de deixar dita heretat segons la trobareu al principi. (Manuel Martí, 1591)

Joan Mestre, agricultor de Morella arrenda a Guillem Ripoll, agricultor, un mas seu en la partida de Moixaquer confronta ab terres de Joan Gisbert, ab les de Melchor Amela, ab terres de la vídua de Tomàs Fuster, ab les de Jaume Guimerà, ab les dels pubills de Joan Mas i les de Joan Sabater. Per sis anys per set cafissos i mig de forment bo i rebedor, mesura del Regne de València posada en dit mas el dia de la Marededéu d'agost.

Ab pacte i condicions que vos hajau d'estar en lo dit mas, que no pugau traure lo fem, palla, ni pallusos del dit mas, ni menys rearrendar lo dit sens voluntat mia ni menys que pugau anar al dit mas ab lo bestiar a menjar-se les herbes de dit mas sinó sols quant afillareu les ovelles a temps fortuïts que hajau de mantenir les fites i contrafites del dit mas, que hajau de esmochar les carrasques en la lluna nova i abrocada a ús de llaurador, a més que siau tingut i obligat a guardar-me seixanta caps de bestiar llanar meus propis ab lo vostre bestiar i ab gasto vostre donat bon compte de aquell i raó quan demanat vos serà lo qual dit bestiar siau tingut i obligat de guardar del primer d'abril primer vinent del present any fins a Tots Sants durant lo dit arrendament, que vos pugau o los vostres fer llenya la que haureu de menester pera cremar en dit mas i que pera vendre sols per a sal i oli, a més que no pugau traure llenya del dit carrascal ni fer-la traure a persona alguna, només que jo o los de ma casa pugam traure tota la llenya que haure menester per a ma casa del dit mas.(Joan Sentalinea, 1610)

PRESA DE POSSESIÓ DEL MAS D'ALLEPÚS

En lo terme de Morella en la masada dita dels Allepusos en presència del notari i testimonis davall escrits personalment comparegué Miquel Allepús, agricultor de la dita vila de Morella, veí i habitador en nom de successor del vincle i fideïcomís de dita masada com a fill major que hui és de Pere Allepús, agricultor, i Isabet Royo, cònjuges, sos pares, de dita vila de Morella veïns i habitants conforme consta ab sentència i declaració donada per lo Justícia Major de la present vila de Morella, aldees i termes generals d'aquella.

En trenta dies del mes de març del present i corrent any publicada per Agustí Jovaní notari altre dels escrivans de dit justícia i sa cort lo qual en dit nom em requerí a mi Francisco Albesa notari públic de dita vila de Morella que en virtut de dita sentència lo posara aquell en possessió de dita masada, terres i casalicis d'aquella, situada i posada en lo terme de la dita vila de Morella, que antigament eren tres masos en la partida de Morella la Vella, ço és lo mas dit de la Almoina, lo mas dit d'en Guillem Joan i lo mas dit d'En Fores, limitat i confrontat ab terres dites de Morella la Vella, ab sort de terra de la torre dita de Bargallo, ab terres dites de la Pobleta, ab terres de la serra dita de Bargallo i ab terres del molí del Pont i terres del mas dit de les Solsides, ab terres del mas dit de Roio i ab terres del mas dit de la Rourera.

I essent dins los casalicis de dita masada en presencia mia i dels testimonis davall escrits entra dit Miquel Allepus dins la casa de dita masada i en l'entrada d'aquella se passeja tres o quatre voltes, obri i tanca la porta principal de dit mas i així mateix obri i tanca la porta del corral del bestiar i així mateix obri i tanca la porta del graner de dit mas i es passeja per aquell i en les terres de dit mas cava ab una aixada i espargí terra i en una paret de dit mas desparda i parda un tros de paret i del mateix modo esbroncha una rama de morer que està a la vora de la era de dit mas i esbroncha unes rames d'una carrasca de dit mas i es passeja per gran espai per moltes terres i bancals de dita masada com a verdader senyor e indubitat posseïdor de dita masada, terres, casalicis i bosc d'aquella.

Tot lo qual feu en senyal de verdadera, real i actual possessió la qual prengué sens empaig ni contradicció de persona alguna. De totes les quals coses me requerí a mi Francisco Albesa, notari li'n rebes acte publich per haver-ne memòria en lo esdevenidor.

Testimonis Joseph Giner i Gabriel Ferrer, agricultors. (*F. Albesa, 1669*)

INVENTARI D'UN MAS

Joan García, llaurador, al morir Gabriel Marín Ibáñez, llaurador, e Isabel Pitarch Ferrer, cònjuges, en nom de tutor i curador dels seus fills mana fer inventari dels béns d'aquells. Desconeixem el nom del mas. Es un inventari molt extens.

Entrada de la masada:

Una tauleta migansera molt usada i vella

Un banquer de llana nou tirant vara i mitja

Dos aixades l'una estreta i l'altra ampla molt usades

Dos destrals molt usades

Un post de ferro de braços molt vell i usat

Dos feltres ab ses colleres molt vells

Un albardó de somera ab sa manta de saial blanc molt usat

Unes alforges sens cobertor prou bones

Dos cartrons de traure fem molt usats,

Quatre taleques de saial noves

Dos taleques de saial molt usades

Un jou de bou ab tots son menester so es ab ses juntores i eixinguers usat tot

Altre jou de cavalcadures ab sos eixinguers ja usat

Dos porgadors molt usats

Una bacia de bregar molt usada

En la cambreta de la entrada, al costat de la cuina

Un aladre nou parat ab sa rella i armelles

Un parell de portadores molt velles

Tres garroteres ja molt usades

Una lliura de ferro pera pesar 6 lliures de pes

Cavallerissa que trau porta en la entrada

Tres sàrries de traure fem un poc usades

Dos albardes molt usades de les mules ab ses singles

Dos albardons de burro ço, somera usats ab dos mantes de saial la una nova i l'altra molt vella i usada

En la cuina

Unes cardusses molt velles

Una podadora molt vella

Unes estinalles de ferro molt velles

Dos escarpres de ferro

Tres senyaladors de ferro de triansa de senyalar lo bestiar

Una barrina de ferro migansera i molt usada

Un cresol molt usat

Un cremaller de ferro per a cremar tea molt usat

Una paella d'aram migansera i remendada

Una paella de aram xiqueta molt vella

Un aixol molt usat

Un ast de ferro molt usat

Un forroll de ferro de pastar ab son mànec de fusta

Dos ganxos de ferro de penjar carn, molt usats i vells

Un flascó de alcabús molt usat

Tres esquelles de ganado, una gran, una migansera i l'altra chiqueta ja molt usades

Una frejtera de fer formatges usada

Un culler de fusta usat

Una boteta xiqueta de portar vi molt vella

Un cabàs de palma usat, caben en aquell dos barcelles de forment

Un paner de sarga usat

Un banquer de llana tirant set pams, prou bo

Una dotzena de escudelles usades

Una dotzena de plats usats

Dos plats de polla grans

Una grela de nudica

Una caldera gran d'aram en la qual i caben quatre cànthers de aigua ja usada

Altra caldera de aram en la qual cab un cànther d'aigua, usada

Una munyidora

Una algerreta de terra de tres cànthers de aigua envernissada ja usada

Dos aladres armats ab tots sos menesters

Unes debanadores usades

Una pastera ab son cernedor i sedàs, tot molt usada

Una caixa de pi vella sens pany ni clau

Unes faixetes de trill ab sos ramals molt usades

Un ramal de cànem per a cingles tirant vuit braces o nou

En lo aposiento de dins de la cuina

Un mig llit de pi i los pilars de ginebre molt usat

Un coixí i una màrfega molt usats

Una flassada molt vella

Dos llansols de llana molt usats

Dos armelles de ferro d'aladre trencades

Una canasta migansera de sarga ia usada

Altra canasta chiqueta de sarga també usada

Dos olles miganseres usades

Un davant llit de risa molt vell

Pujant dalt en la sala de en mig de dit mas

Una criva de crivar lo forment molt usada

Un siti de frejtera de fer formatges

Dos cèrcols de ferro de carretell usats

Tres cèrcols de ferro de portadora usats

Unes gafes de ballesta

Un torn ab s'agulla de filar llana molt usat

Un banquer obrat de llana de diferents colors molt bo i nou, tirant dos vares i mitja

Una caixa farinera la qual esta tota desmarchada

Una caixa de pi vella i sense pany ni clau en la qual si trobaren:

Uns papers embolicats i un envoltori d'alguns altres i albarans de diferents persones

Aposiento de ans d'entrar a la sala que ix a la era

Una criva de crivar blat molt usada

Quatre forques

Un trill molt usat

En lo graner

Una portadora molt vella ab tres cèrcols de ferro

Una algerra chiqueta

Una mitja lliura de mesurar oli

Huit arroves de llana burella i blanca la qual avia venut dita Isabel Pitarch a Ursolagna de Catí a raó de quaranta i huit sous per arrova

Dos arroves i vint-i-cinc lliures de llana burella i blanca tan de una com de l'altra que ja estava escaldada

Dos arroves i vint-i-dos lliures de anins que havia venut dita viuda a raó de vint-i-tres sous per arrova

Una savoiana negra d'estamenya molt usada

Un gipó de dona molt usat

Unes faldetes de mescla de drap ja molt usades

Una camisa de llenç usada

Unes estovalles usades de llenç

En el graner

En especie de forment produït de la collita del present any quaranta i huit cafís de forment havent pagat ja dits pubills lo delme i algunes caritats que s'havien donat

Fonc atrobat recaure en dita herencia tots los següents nodriments així en caps de llanar, cabrit, animals bovins com mulars:

Una mula negra la qual dien té dihuit o vint anys

Una mula roja també del mateix temps

Una mula rucia de huit anys poc mes o menys

Una mula roja de sis anys poc mes o menys

Un rossinet ço potret de dos anys pel negre

Una somera negra de tres anys

Un rucardo pardo d'un any

Un bou de llaurada lo qual te Jaume Guimerà a jornals i dit bou te cinc anys poc més o menys

Un parell de bous de llaurada que estan en dit mas que tenen de temps quatre anys poc més o menys

Altre parell de jònecs que ja estan crestats de temps de tres anys poc més o menys

Cinc vaques majors

Dos jònecs de sobre any

Dos jònegues de sobre any

Tres vedells mascles chiquets

Onze marranchons grans, cinc mascles i sis femelles

Deu marranchons chiquets, sis mascles i quatre femelles

Caps de llanar i cabriu:

Quatre mascles mardans de llanar

Sis primals de llanar

Noranta i set ovelles, trenta i tres corderes, vint-i-huit borregos

Deu cabres majors

Quatre cabrits mascles

Quatre cabrides

Fonc atrobat recaure en dita herència, ço tutela i cura, un mas situat i posat en lo terme de la vila de Morella, en la partida dita de La Vespa, tingut sots senyoria directa de tres barcelles de forment sens fadiga i lluïisme a Joseph Sorita com a beneficiat del benifet fundat en la parroquial iglesia major de la present vila de Morella per Domingo Beltall i també tingut sots directa senyoria a cens d'un cafís, tres barcelles de forment i un parell de perdius ab dret de fadiga i lluíisme a Miquel Joan Roda del lloc del Boixar, lo qual *mas* afronta ab terres del mas de Francesc Molins i ab terres del mas de Francisco Gil del lloc de Cinctorres i ab terres de Miquel Joan Roda del lloc del Boixar, dit lo maset de Sanchis, i ab terres de doña Anna Marsà i de La Figuera.

Aquestos son los béns així setis com mobles que s'han atrobat en dita masada pertànyer recaure i haver-hi en la dita herència.

Protestant que sempre que haja noticia arribaran altres béns i drets de la dita herència de ajustar-los al present inventari o conferir-ne altre de nou així en poder del notari infrascrit com de altre qualsevol notari.

Testimonis: Gabriel Segura, peraire, Vicent Messeguer i Vicent Domènech, llauradors.

(Francesc Albesa, 1658-59)

Vocabulari

Mardà: mascle de l'ovella destinat a la procreació.

Primal: fill d'ovella o cabra entre dos o tres anys.

Marranxó: Porcell, porc jove.

Crestat: castrat.

Rucardo: ruc.

Siti: objecte o lloc sobre el qual es basteix o descansa una cosa.

Frejtera: Motlle de fer formatge.

Grela: gibrella de rentar-se les mans.

Flascó d'arcabús: vas xicotet de coll estret per tenir-hi pólvora.

Cardussa: Instrument de peraire, que consisteix en una post amb mànec, folrada de cuir per una cara i armada d'una multitud de punxes de filferro un poc ganxudes, que serveix per pentinar la llana o el cotó i anar separant la borra de l'estam per tal de facilitar la filatura.

Juntora: corda del jou.

Cingla: Corretja o faixa de cuir o de cànem, de devers deu cm. d'amplària, que passa per davall el ventre d'un animal de càrrega i serveix per a subjectar la sella, bast, albarda o altre aparell.